

Jens Fyhn Lykke Sørensen og Klaus Levinsen

Foreningsengagement i små og store bysamfund

Både i den sociologiske litteratur og i den folkelige debat er det en udbredt antagelse, at folks engagementet i sociale fællesskaber er størst på landet og i de små bysamfund. Dette kommer blandt andet til udtryk i forventningen om, at foreningslivet trives bedst på landet og i de små landsbyer. På baggrund af analyser af data fra de danske værdiundersøgelser 1990, 1999 og 2008 vises, at der er ikke store forskelle på foreningsengagementet i små og store byer. Multivariate analyser viser imidlertid, at der i de små bysamfund er en lidt større andel af befolkningen, som udfører frivilligt ulønnet foreningsarbejde. Desuden viser analyserne, at danskernes foreningsengagement har været stigende i både små og store bysamfund. Der er således ikke noget der tyder på, at grundlaget for et levende foreningsliv er blevet udhulet i den undersøgte periode. Tværtimod.

Det er en udbredt forestilling, at foreningslivet trives bedst på landet og i de små landsby samfund. Særligt blandt folk der selv bor i landområderne spiller det aktive foreningsliv en væsentlig rolle i den positive selvforståelse. Det kan godt være, at udbuddet af forskellige foreninger ikke er så stort, men til gengæld støtter hele lokalbefolkningen aktivt op om de foreninger, som er der. Modsætningen hertil er det mere interessebestemte foreningsliv i storbyerne, og den stigende konkurrence med uforpligtende kommercielle tilbud som for eksempel fitnesscentre og spillehaller.

Kontrasterne mellem landsbylivets nære fællesskaber og det distancerede, flygtige og anonyme storbyliv kan spores tilbage i det 19. århundredes klassiske bysociologi, men spørgsmålet er, om de også findes i danskernes foreningsengagement i dag? Det er ikke her ambitionen at beskrive de forandringer i foreningsaktiviteten, som fulgte i kølvandet på det forrige århundredes store demografiske og infrastrukturelle forandringer i Danmark. Spørgsmålet om foreningslivets udbredelse og udvikling er dog stadig aktuelt – også i et lidt kortere tidsperspektiv. Både politisk og forskningsmæssigt har der de senere år har været en stigende opmærksomhed omkring foreningslivet. Fra politisk hold ses det frivillige forenings- og organisationsarbejde i stigende grad som en vigtig ressource i lokalsamfundet, fordi mange foreninger bidrager med forskellige fritids- og velfærdsydelse til gavn for lokalsamfundet, og fordi borgernes foreningsengagement bidrager til den sociale integration (Ibsen et al., 2008). De seneste undersøgelser af foreningslivet i Danmark viser, at foreningerne stadig spiller en stor rolle som sociale samlingssteder, og at danskerne langt fra har mistet lysten til at engagere sig (Fridberg, 2008; Torpe 2010). Den stigende interesse for foreningslivet skyldes også antagelsen om,

at foreningerne spiller en vigtig demokratisk rolle, både fordi de kan ses som organiserende forbindelsesled mellem befolkningen og det politiske system, og fordi foreningslivet bidrager til en slags „skoling“ i demokrati, hvor medlemmerne får erfaringer med deltagelse i politiske processer – både internt i foreningerne, og eksternt i samspillet med foreningernes omgivelser (Torpe, 2003). Spørgsmål, som vedrører foreningernes rolle i det lokale demokrati er aktualiseret i relation debatten om „Det skæve Danmark“, hvor flere af de små bysamfund plages af affolkning. Denne udvikling kan også få negative konsekvenser for foreningslivet og dets rolle i det lokale demokrati. En anden væsentlig forandring, som også kan have en negativ indflydelse på foreningslivets udvikling er den kommunale struktur- og opgavereform, som blev gennemført i 2007. Reduktionen i antallet af kommuner fra 271 til 98 og ændringerne i kommunernes politiske og geografiske struktur har forandret samspillet mellem de lokale foreninger og det kommunale system i retning af en større grad af centralisering og formalisering, som potentielt også kan påvirke udbredelsen og antallet af foreninger i de mindre bysamfund i negativ retning, og dermed mulighederne for foreningsdeltagelse.

Formålet i denne artikel er at undersøge, om der er forskelle på foreningsengagementet i små og store byer, og hvordan disse forskelle har udviklet sig over en 18-årig periode. Artiklens empiriske materiale er surveydata fra de danske værdiundersøgelser 1990, 1999 og 2008, som indeholder spørgsmål om danskernes tilhørsforhold og frivillige arbejde i foreningslivet. Bystørrelsens betydning for foreningslivet er tidligere belyst i studier på foreningsniveau, men i en dansk sammenhæng er der ikke tidligere foretaget studier, der forholder sig til sammenhængen mellem bystørrelse og foreningsengagementet på individniveau. I de følgende afsnit redegøres der først for de teoretiske perspektiver på foreningslivets sociale og demokratiske betydning, og herefter ser vi nærmere på hvilke teoretiske og empirisk funderede forventninger, der kan formuleres, når det gælder foreningsengagementet i små og store bysamfund. I tredje afsnit præsenteres undersøgelsens analysemetoder, og i fjerde afsnit forklares undersøgelsens empiriske resultater.

Foreningslivets sociale og demokratiske betydning

Som nævnt er det en udbredt antagelse, at folk som bor på landet og i mindre bysamfund er mere aktive i foreningslivet end folk i de større byer. Interessen for sammenhængen mellem urbanisering og foreningsliv er koblet til en ældre og mere generel diskussion om hvordan den samfundsmæssige modernisering påvirker betingelserne for fællesskabsdannelse, og et kort tilbageblik i den klassiske sociologiske litteratur minder os om den historiske relevans af dette tema. Her fremhæves modsætningsforholdet mellem de rurale samfunds tæt integrerede fællesskaber og det isolerede individ i storbyen (Wirth,

1938). Ifølge sociologen Ferdinand Tönnies var de små landsbyfællesskaber (Gemeinschaften) karakteriseret ved deres tætte personlige og følelsesmæssige bånd og relationer, mens de fællesskabsformer, som fandtes i byerne (Gesellschaft) i højere grad var upersonlige og instrumentelt funderede interessefællesskaber (Tönnies, [1887] 1957). Lignende betragtninger findes hos Georg Simmel, som både var optaget af gruppestørrelsens betydning for den sociale interaktion, og storbylivets mentale liv. Jo større den sociale gruppe er, jo mere segregerede og upersonlige bliver de sociale bånd (Simmel [1903] 1971; [1908] 1950).

Disse sociologiske observationer er senere videreført inden for den kom-munitaristiske tradition, der også er kendt for sin normative prioritering af de små og nære fællesskabers moralske kvaliteter (Etzioni, 1997; Sandel, 1998). Urbaniseringens negative effekter i forhold til demokratiet er beskrevet som „decline of community“ eller „urban anomie“-tilgangen (Verba & Nie, 1972; Fischer, 1975), hvor tesen er, at urbaniseringen svækker folks aktive deltagelse i samfundslivet, fordi det oplevede tilhørsforhold og de sociale bånd mellem borgerne svækkes.

Undersøgelser af sammenhængen mellem foreningsengagement og demokrati har som bekendt rødder tilbage i Alexis de Tocquevilles studier af det amerikanske samfund i starten af 1800-tallet (Tocqueville, 1835, 1862). Senere er det især Robert D. Putnam, som i sine undersøgelser af social kapital i Italien har argumenteret for sammenhængen mellem et levende civilsamfund og velfungerende politiske institutioner (Putnam, 1993). Senere, i hans undersøgelser af social kapital i det amerikanske samfund, peges der på en række forskellige årsager til det svindende samfundsengagement, og nogle af disse berører også spørgsmålet om lokalisering (Putnam, 2000: 204-215). Putnam viser, at folk, der lever i større byer deltager mindre i lokalsamfundsaktiviteter, end folk der bor på landet (Putnam & Gamm, 1999). Det er dog ikke bystørrelsen i sig selv, der er afgørende men også byens karakter. Over tid er andelen af folk som bor i storbyerne (metropolerne) faktisk blevet mindre, men til gengæld har der være en kraftig vækst i antallet af folk, som har bosat sig i de „døde“ forstæder (suburbians), hvor indbyggerne bruger så en stor del af deres tid på at pendle til og fra arbejde, at de ikke har tid og overskud til at involvere sig i lokalsamfundet (Putnam, 2000).

De øvrige internationale studier, som har undersøgt sammenhængen mellem bystørrelse og foreningsaktivitet, peger ikke entydigt i samme retning. Således fandt Sampson (1988) og Beaudoin & Thorsen (2004) ingen land-by forskelle vedrørende foreningsdeltagelse,¹ mens Onyx & Bullen (2000) og Ziersch et al. (2009) fandt højere deltagelsesniveauer i mindre byer og landområder.² Den hidtil mest omfattende undersøgelse af sammenhængen mellem bystørrelse og lokalt engagement er gennemført af den amerikan-

ske politolog Eric Oliver, som har vist, at folks deltagelsesniveau i fire forskellige (politisk orienterede) lokalsamfundsaktiviteter er negativt korreleret med bystørrelse (Oliver, 2000).³ Selvom der overvejende er tale om politiske orienterede aktiviteter, giver Oliver nogle interessante forklaringer på, hvorfor engagementet er mindst i de største byer. For det første har folk, der bor i storbyer generelt et mindre kendskab til deres naboer, og deres sociale kontakter er mere geografisk spredte. Under disse betingelser, vil det også være betydelig vanskeligere for organisationer og foreninger at rekruttere nye medlemmer. For det andet, så er storbymennesker mindre interesserede i lokale forhold, hvilket skyldes en psykologisk respons på det mere komplekse urbane miljø (Oliver, 2000).

I danske foreningsundersøgelser har Ibsen (1994) og Nielsen & Thuesen (2002) fundet negative sammenhænge mellem urbaniseringsgraden og foreningstætheden, og Svendsen & Sørensen (2006) fandt en højere foreningstæthed i udkantskommuner end i bykommuner.⁴ I en af de seneste større undersøgelser af foreningslivet i Danmark – den danske del af The John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project (Ibsen m.fl. (red) 2008) – viser Thøgersen & Ibsen (2008), at foreningstætheden er større i de små kommuner end i de store. Det forhold, at foreningstætheden er større på landet og i de små kommuner, er dog ikke ensbetydende med, at folks engagement også er større, men det kan være en indikation herpå, fordi driften af foreningerne typisk forudsætter en relativt større andel af frivillige.

Sammenfattende peger den overvejende del af foreningslitteraturen således på en negativ sammenhæng mellem urbaniseringsgrad og foreningsaktivitet. Forklaringerne herpå er imidlertid delte. De klassiske sociologiske tilgange fremhæver de små samfunds nære sociale relationer og socialt homogene sammensætning som særlige kvaliteter ved den mindre bysamfund, men de omtaler ikke nærmere, hvilke særlige sociale mekanismer der her virker befordrende for den personlige involvering i lokalsamfundets organiserede fællesskaber. Den implicite tese er dog, at det er lettere at blive en del af fællesskabet, hvis man i forvejen har et vist kendskab til de andre borgere i lokalsamfundet, og hvis de andre ligner en selv. En beslægtet forklaring er graden af lokal identifikation eller lokalt tilhørsforhold, som også ofte antages at være større i de mindre samfund. Hertil kommer de mere økonomisk orienterede forklaringer. Givet, at der i de små samfund ikke er ligeså nem adgang til både offentlige og markedsbaserede serviceydelser og fritidstilbud, som der er i de større byer, vil der være større tilskyndelser til enten at involvere sig i de eksisterende foreninger, og/eller bidrage til at der oprettes nye foreninger, der dækker de lokale behov. Bæredygtigheden af et projekt, fx etableringen af en sportshal, vil være bestemt af det antal personer, der er med til at bære de samlede omkostninger og i byerne vil det derfor være nemmere

for politikere at retfærdiggøre etableringen af en sportshal, fordi der er flere potentielle brugere, og flere skattebetalere til at betale regningen. I landsbyer er disse betingelser ikke til stede i samme grad, og derfor må borgerne selv i højere grad investere i projektet i form af ubetalt frivillig arbejdskraft. Tesen er med andre ord, at der er mere foreningsorienteret iværksætteradfærd på landet og de små landsbyer.

Derudover kan man henvise til effekterne af stordriftsfordele i de store foreninger i byerne. Uanset om en forening ligger i en lille landsby eller i et større byområde, må den kræve en vis mængde frivillig arbejdsindsats uafhængigt af det samlede antal medlemmer. I dette tilfælde vil andelen af personer i foreningen, der arbejder frivilligt, alt andet lige være højere i foreninger på landet og i de små landsbysamfund. Der er med andre ord en større andel af medlemmerne i de store foreninger i byerne, som kan 'køre på frihjul'.

Disse forskellige teoretiske perspektiver og forklaringer leder os frem til den overordnede hypotese, at foreningsengagementet – målt ved både andelen af personer som tilhører en forening og ved andelen af personer der udfører frivilligt foreningsarbejde – vil være højest i de små byer. Når det gælder udviklingen over tid, så giver de seneste danske foreningslivsundersøgelser ikke anledning til at forvente et faldende foreningsengagement i befolkningen som helhed (Andersen, 2004, Torpe, 2003, Boje et al., 2006). Spørgsmålet er imidlertid, hvordan udviklingen fordeler sig på danskernes lokalisering i små og større byer. Som nævnt giver diskussionerne om, „det skæve Danmark“ anledning til en forventning om en negativ udvikling i foreningsengagementet i de små byer. Selvom det givet vis er for tidligt at forvente mærkbare effekter på individniveau, så kan man med den kommunale strukturreforms gennemførelse fremsætte en forventning om, at forskellene i foreningsengagementet i små og store byer udjævnes, fordi der foregår en politisk og administrativ ensretning af de økonomiske og politiske rammer, der ligger til grund for samarbejdet mellem kommunerne og foreningslivet og for tildelingen af tilskud og støtte til foreningerne.

Data og metode

De danske værdiundersøgelser i 1990, 1999 og 2008 giver os mulighed for at teste, om danskernes foreningsengagement er højere på landet end i byen, og at belyse hvordan foreningsengagementet har udviklet sig over en 20-årig periode. Foreningsengagement måles på to variable 1) tilhørsforhold til foreninger samt 2) frivilligt, ubetalt arbejde i foreninger. Et tilhørsforhold kan både være et foreningsmedlemskab, men også en mindre formel tilknytning til en forening eller gruppe. Hvis man udfører frivilligt arbejde må dette tolkes et udtryk for et større personligt engagement, derved, at man aktivt

deltager i aktiviteter og mødes med andre. I værdiundersøgelsen spørges der til, om man tilhører 14 navngivne foreninger, organisationer eller lignende. Omfanget måles ved det antal foreningstyper, man har angivet at tilhøre. Efter spørgsmålet om, hvorvidt man tilhører hver af de 14 foreningstyper, spørges der til, om respondenterne har udført ubetalt, frivilligt arbejde i de pågældende foreninger. Følgelig måles frivilligt arbejde ved det antal foreninger, hvor der er udført ubetalt, frivilligt arbejde. Bilagstabel 1 er en oversigt over operationaliseringen af de to variable. Der er imidlertid to væsentlige forbehold, som knytter sig vore data. Det er første er, at et positivt svar ved en foreningstype jo ikke udelukker, at respondenterne har flere tilhørsforhold inden for samme kategori. Derfor vælger vi hovedsagelig at analysere på en dikotomiseret variabel, som måler om man er medlem af to eller flere typer, eller ej. Det næste væsentlige forbehold er, at det ikke oplyses om foreningerne faktisk findes i lokalsamfundet. En del af respondenterne vil således tilhøre foreninger og grupper, som er nationale eller internationale, og dermed ikke nødvendigvis lokalt forankrede.

Bymæssighed måles på en variabel⁵, der er omkodet til tre kategorier: 1) „Landsbyer og små byer“ defineret som byer med under 5001 indbyggere; 2) „Byområder“ defineret som byer med mellem 5001 og 100.000 indbyggere; 3) „Storbyområder“ defineres som byer med over 100.000 indbyggere. Denne urbaniseringsvariabel er mere findelt end den, man finder i hovedparten af de tidligere studier, men den indeholder selvsagt ikke muligheden for at undersøge effekterne af de størrelsesforskelle, som ligger mellem de større danske provinsbyer og hovedstaden.

I de følgende analyser giver vi først en oversigt over udviklingen i undersøgte periode, 1990-2008. Herefter belyses samme udvikling, men fordelt på den tredelte urbaniseringsvariabel. For at finde den rene effekt af lokalisering er det nødvendigt at kontrollere for andre faktorer, der kan have indflydelse på graden af foreningsengagement. Derfor beregnes separate multivariate logistiske regressionsmodeller for henholdsvis foreningsmedlemskab og foreningsaktivitet.

Resultater

Det fremgår af tabel 1, at der har været en stigende tendens i andelen af folk med et tilhørsforhold til en forening. I 1990 var der 47 procent, som havde et tilhørsforhold til mindst to forskellige foreninger, og i 2008 var det 61 procent. Perioden 1990-1999 var karakteriseret ved betydelig vækst i andelen af frivillige, men for perioden 1999-2008 har der tilsyneladende været en stagnation, således at der i 2008 er 36 procent, som udfører frivilligt arbejde i en forening. Denne udvikling stemmer ganske godt overens med, hvad tidligere danske undersøgelser har vist (f.eks. Andersen, 2004), og bidrager til at

understrege, at danskerne på dette område ikke følger de negative trends som man eksempelvis finder i USA (Torpe, 2003).

Tabel 2 viser udviklingen fordelt på respondenternes lokalisering. Her ses, at der har været signifikante stigninger i foreningsmedlemskab og frivilligt foreningsarbejde i både landområder, byområder og storbyområder. Og når man for hvert af undersøgelsesårene sammenligner foreningsengagementet på tværs af byområder, finder vi ingen signifikante forskelle mellem små og store byer. Hypotesen om et større foreningsengagement i de mindre byer kunne altså ikke umiddelbart bekræftes på baggrund af de bivariate analyser.

En lang række tidligere undersøgelser har vist, at centrale socioøkonomiske baggrundsvARIABLE bidrager til at forklare en del af variationen i foreningsaktivitet. Det er især folks ressourcer i form af uddannelse og indkomst, som har positiv indflydelse på foreningsaktiviteten, men også køn og alder spiller en rolle. Mænd har traditionelt været mere aktive uden for familielivet end kvinder, og hvad angår livsforløbet, så er det særlig blandt de unge voksne, man finder den største frivillige aktivitet. Vi anvender derfor følgende baggrundsvARIABLE i den multivariate analyse, som fremgår af tabel 3: Køn, alder (3-delt alderskategori), børn (har børn eller ej), partner status (om man bor sammen med en partner eller ej), uddannelsesnivea (5-delt kategori gående fra „kun grundskole“ til „lang videregående uddannelse“) og inflationsjusteret bruttoindkomst per voksen i husholdningen (4-delt kategori gående fra „under 200.000 DKK“ til „over 400.000 DKK“).

Tabel 1. Udviklingen i foreningsaktivitet i Danmark, 1990-2008. Pct.

	1990	1999	2008	γ	<i>n</i>
Tilhørsforhold til foreninger ¹	47	52	61	0,19***	3541
Frivilligt arbejde i foreninger ²	24	36	36	0,16***	3508

* $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$

¹ Den andel der angav at tilhøre 2 eller flere foreninger, se bilagstabel 1.

² Den andel der angav at have udført frivilligt arbejde i 1 eller flere foreninger, se bilagstabel 1.

Hvad angår tilhørsforholdet til foreninger viser hverken den multivariate analyse (tabel 3) eller analyserne for specifikke år nogen forskel mellem land og by. Det er derimod personlige og sociale baggrundsfaktorer, såsom alder,

Tabel 2. Udviklingen i foreningsengagement efter bymæssighed, 1990-2008.¹
Pct.

	Område	1990	1999	2008	χ^2	γ
Tilhørsforhold til foreninger (n=3422)	Landsbyer og små byer	46	51	60	15,37***	0,18***
	Byområder	50	54	61	15,42***	0,16***
	Storbyområder	46	49	62	14,93***	0,23***
	χ^2	1,63	1,54	0,61		
	γ	0,01	0,01	0,04		
Frivilligt arbejde i foreninger (n=3388)	Landsbyer og små byer	25	37	38	17,84***	0,19***
	Byområder	26	37	36	17,83***	0,14***
	Storbyområder	22	29	33	6,97**	0,20***
	χ^2	1,06	3,36	1,39		
	γ	-0,04	-0,08	-0,06		

* $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$

¹ Se variabelbeskrivelsen i bilagstabel 1.

Tabel 3. Logistisk regression. Tilhørsforhold og frivilligt arbejde i foreninger

Område	Tilhørsforhold til foreninger (mindst 2 foreninger)	Frivilligt arbejde i foreninger (mindst 1 forening)
Landsbyer og små byer (R)	1	1
Byområder	0,99	0,88
Storbyområder	0,83	0,65***
Køn		
Mand (R)	1	1
Kvinde	0,93	0,68***

Alder		
18-29 (R)	1	1
30-59	1,32**	1,04
60+	0,90	0,72**
Børn		
Ingen børn (R)	1	1
1 eller flere børn	0,90	1,12
Partner status		
Bor alene (R)	1	1
Bor sammen med partner	1,23**	1,07
Uddannelse		
Kun grundskole (R)	1	1
Erhvervsfaglig udd.	2,19***	1,39***
Kort videregående udd.	2,43***	1,71***
Mellemlang videregående udd.	3,55***	1,95***
Lang videregående udd.	4,63***	2,46***
Br.-indkomst p.p. (1.000 kr.) ¹		
< 200 (R)	1	1
200-299	1,85***	1,14
300-399	1,76***	1,28*
400+	1,97***	1,32**
År for dataindsamling		
1990 (R)	1	1
1999	1,03	1,51***
2008	1,43***	1,51***
Nagelkerke R^2		
	0,15	0,07
n	2873	2844

R = Reference kategori

* $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$

¹ Respondenterne skulle angive husholdningens bruttoindkomst. Her bruges bruttoindkomsten per „brødvinder“ i husholdningen (hvis husstand blev udgjort af et par, blev husholdningens bruttoindkomst divideret med 2). Bruttoindkomsterne er desuden justeret for prisudviklingen.

partnerstatus, uddannelsesniveau og indkomst, der er bestemmende for omfanget af medlemskaber. Når det gælder frivilligt arbejde, finder vi derimod signifikante forskelle mellem landsbyer og storbyområder. Tabel 3 viser således, at beboere i storbyområder udfører mindre frivilligt foreningsarbejde end beboere i landsbyer og små byer ($OR=0,65$; $p=0,001$), når der justeres for baggrundsvariablene. De sammenhænge, som findes mellem de sociale baggrundsvariable og det frivillige foreningsarbejde stemmer i store træk overens med resultaterne i tidligere danske undersøgelser (se fx Koch-Nielsen & Clausen, 2002; Henriksen & Rosdahl, 2008). Frivilligt arbejde i foreningslivet udføres i højere grad udføres af mænd end af kvinder, de 18-29-årige udfører mere frivilligt arbejde end de ældste, de højtuddannede er mere aktive end de lavt uddannede, og der er en positiv sammenhæng mellem personlig indkomst og frivilligt foreningsarbejde. Forklaringskraften i hver af de to opstillede analysemodeller (Nagelkerke R^2) er dog relativt lav, hvilket betyder, at der ganske sikkert er andre mulige forklaringsfaktorer, hvilket vi vender tilbage til i den afsluttende del af artiklen.

I ovenstående analyser har vi målt foreningsmedlemskab og frivilligt foreningsarbejde ud fra en liste på 14 forskellige foreningstyper. Der har været tale om en forholdsvis grovkornet måling af foreningsengagementet, der ikke fortæller os noget om de mulige forskelle, der er mellem forskellige typer af foreningsengagement. I foreningslitteraturen findes der flere måder at typologisere foreninger på. På baggrund af foreningernes formål er der eksempelvis blevet skelnet mellem instrumentelle og ekspressive foreninger (Clark & Wilson, 1961). De instrumentelle foreninger kan nærmest karakteriseres som interessegrupper, der fungerer med henblik på at forfølge konkrete politiske, økonomiske eller faglige mål, mens det hos de ekspressive foreninger typisk er det udadventede aktivitetsorienterede samvær, som er i fokus (Svendsen, 2001:3; Henriksen & Rosdahl, 2008:45). Vi har i de følgende analyser udvalgt tre foreningstyper, som dækker sport og fritid, kultur og politik,⁶ hvor de to førstnævnte kan karakteriseres som ekspressivt orienterede foreninger, mens den sidstnævnte overvejende er instrumentelt orienteret.

Tabel 4 viser analyser af foreningsmedlemskaberne i henholdsvis sports- og fritidsforeninger, kulturelle foreninger og politiske foreningstyper og tabel 5 indeholder analyser af den frivillige aktivitet for de tre foreningstyper. Når det gælder andelen af medlemmer i foreninger for „Sport og fritidsaktiviteter“, finder vi ikke nogen forskel mellem de tre områder. Ser vi derimod på det frivillige foreningsarbejde i denne kategori, er det signifikant mere udbredt i landsbyer og små byer end i by- og storbyområder. I de større byer findes en større andel, som er medlemmer af foreninger for „Uddannelse, kunst, musik og kulturelle aktiviteter“, hvilket nok er forventeligt, eftersom de mange uddannelses- og kulturinstitutioner typisk netop er lokaliseret i de

Tabel 4. Logistisk regression. Tilhørsforhold til tre typer foreninger

	Sport og fritidsakti- viteter	Uddannelse, kunst, musik og kulturelle aktiviteter	Politiske partier eller partipoliti- ske grupper
Område			
Landsbyer og små byer (R)	1	1	1
Byområder	1,05	1,24*	0,67**
Storbyområder	0,90	1,49**	0,59**
Køn			
Mand (R)	1	1	1
Kvinde	0,83**	1,12	0,58***
Alder			
18-29 (R)	1	1	1
30-59	0,60***	0,74*	1,44
60+	0,40***	1,01	3,15***
Børn			
Ingen børn (R)	1	1	1
1 eller flere børn	0,92	0,88	0,83
Partner status			
Bor alene (R)	1	1	1
Bor sammen med partner	1,27**	0,95	1,15
Uddannelse			
Kun grundskole (R)	1	1	1
Erhvervsfaglig udd.	1,64***	2,21***	1,44
Kort videregående udd.	1,94***	2,97***	1,77**
Mellemlang videregående udd.	1,71***	6,20***	2,54***
Lang videregående udd.	1,82***	7,59***	2,44***
Br.-indkomst p.p. (1.000 kr.)			
< 200 (R)	1	1	1
200-299	1,75***	1,35**	1,57*
300-399	1,87***	1,40**	2,19***
400+	2,24***	1,72***	2,21***

År for dataindsamling			
1990 (R)	1	1	1
1999	0,94	1,18	0,83
2008	1,34***	1,57***	0,79
<hr/>			
Andel med et tilhørsforhold	0,37	0,18	0,07
Nagelkerke R^2	0,10	0,14	0,06
n	2875	2874	2875

R = Reference kategori
 * $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$

Table 5. Logistisk regression. Frivilligt foreningsarbejde i tre typer foreninger

	Sport og fritidsakti- viteter	Uddannelse, kunst, musik og kulturelle aktiviteter	Politiske partier eller partipoliti- ske grupper
<hr/>			
Område			
Landsbyer og små byer (R)	1	1	1
Byområder	0,82	0,78	0,49**
Storbyområder	0,49***	0,75	0,64
<hr/>			
Køn			
Mand (R)	1	1	1
Kvinde	0,57***	0,79	0,48***
<hr/>			
Alder			
18-29 (R)	1	1	1
30-59	0,62***	0,96	0,74
60+	0,28***	1,13	1,30
<hr/>			
Børn			
Ingen børn (R)	1	1	1
1 eller flere børn	1,18	0,75	1,30
<hr/>			
Partner status			
Bor alene (R)	1	1	1
Bor sammen med partner	1,10	0,97	1,12

Uddannelse			
Kun grundskole (R)	1	1	1
Erhvervsfaglig udd.	1,56**	1,60	0,89
Kort videregående udd.	1,62**	2,35**	1,56
Mellemlang videregående udd.	1,50*	5,50***	2,80**
Lang videregående udd.	1,47	6,87***	2,24*
Br.-indkomst p.p. (1.000 kr.)			
< 200 (R)	1	1	1
200-299	1,39*	1,37	1,43
300-399	1,61**	1,67*	2,57**
400+	1,58**	1,41	2,55**
År for dataindsamling			
1990 (R)	1	1	1
1999	1,35**	0,88	0,84
2008	1,40**	0,99	0,87
Andel, frivilligt foreningsarbejde	0,14	0,06	0,02
Nagelkerke R^2	0,08	0,08	0,06
n	2872	2874	2878

R = Reference kategori

* $p < 0,10$ ** $p < 0,05$ *** $p < 0,01$

større byer. Men også her er der en tendens til mere frivilligt arbejde i de små bysamfund. Både medlemskab af og frivilligt foreningsarbejde i „Politiske partier eller partipolitiske grupper“ viser sig også at være højere på landet, dvs. i landsbyer og små byer.

Konklusion

I denne artikel undersøgte vi udviklingen i danskernes foreningsengagement i perioden 1990-2008. Resultaterne vidner om et usvækket foreningsengagement i både land- og byområder. Tilhørsforholdet til foreninger var ikke højere blandt borgere i de små byer. Omfanget af frivilligt arbejde var derimod lidt højere i de små byer, og dermed bekræftes vores hypotese om bystørrelsens negative betydning delvist. Billedet af en mere engageret landbefolkning

gjorde sig også gældende ved separate analyser af tre forskellige foreningstyper inden for henholdsvis sport og fritid, kultur og politik.

Sammenlignet med flere af de tidligere undersøgelser af sammenhængen mellem urbanisering og foreningsliv, udmærker denne artikel sig ved at se nærmere på det individuelle foreningsengagement og ved at inddrage en række relevante sociodemografiske kontrolvariable. Det betyder, at vi kan give mere retvisende billede af, hvorvidt der findes selvstændige effekter, som er knyttet til lokaliseringen af respondenterne. Overordnet set, har vores analyse desuden vist, at der er andre faktorer end lokalisering, som har mere betydning for foreningsengagementet. Dette gælder især uddannelsesniveau, alder, og indkomstniveau. Et væsentligt forbehold, som må tages i forbindelse med fortolkningen af resultaterne, er som også tidligere nævnt, at vore data ikke giver mulighed for at skelne mellem tilhørsforhold til lokale og landsdækkende foreninger. Vi antager dog, at langt hovedparten af foreningsaktiviteten i sports- og fritidsforeninger er forankret i lokalsamfundet, mens en del af aktiviteterne i kulturelle og politiske foreninger ikke nødvendigvis har rod i lokalsamfundet.

Afslutningsvist vil vi pege på nogle mulige forklaringsfaktorer, vi ikke har haft mulighed for at inkludere i denne undersøgelse, men som fremover kunne være interessante at undersøge nærmere, med henblik på at opnå en dybere viden om, hvad der skaber et (lidt) større foreningsengagement i de små bysamfund.

Hvis der stadig er hold i det nærhedsargument, som trækkes frem i den sociologiske litteratur, så bør dette også give anledning til nærmere undersøgelser af, hvilken rolle venskabs- og naboskabsrelationer i lokalområdet spiller for foreningsengagementet. Man kan eksempelvis forestille sig, at nære sociale netværk i nabomiljøet er med til at fremme rekrutteringen til foreningslivet. I forlængelse af denne tradition kan man også se nærmere på, om der i de små bysamfund findes nogle særlige kulturelle værdier og livsformer, som er befordrende for iværksættelsen af og deltagelsen i foreningsarbejde. En af de faktorer, som tidligere undersøgelser har fremhævet, er graden af lokal identifikation, dvs. spørgsmålet om, hvor stort et oplevet tilhørsforhold man har til den lokalitet, man er bosat i. Tilhørsforholdet kan igen hænge sammen med, hvor stor en ind- og udflytning der er i det område man bor i, dvs. graden af geografisk mobilitet. Man kan således sagtens forestille sig, at det er tilstedeværelsen af en større geografisk og kulturel „rodfastethed“ i landbefolkningen, som har en positiv effekt i forhold til foreningsengagementet.

Litteratur

- Amato, Paul R. (1993). „Urban-rural differences in helping friends and family members“, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 56, No. 4, pp. 249-262.
- Andersen, Jørgen Goul (2004). *Et ganske levende demokrati*, Magtudredningen. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Beaudoin, Christopher E. & Esther Thorson (2004). „Social capital in rural and urban communities: Testing differences in media effects and models“, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Vol. 81, No. 2, pp. 378-399.
- Boje, Thomas, Torben Fridberg og Bjarne Ibsen (2006). *Den frivillige sektor i Danmark – omfang og betydning*. København: Socialforskningsinstituttet, Rapport 06:19.
- Clark, Peter & James Q. Wilson (1961). „Incentive Systems: A Theory of Organizations“, *Administrative Science Quarterly*, Vol. 6, No. 2, pp. 129-166.
- Etzioni, Amitai (1996). *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. Basic Books.
- Glaeser, Edward L., David Laibson, D. & Bruce Sacerdote (2002). „An economic approach to social capital“, *The Economic Journal*, Vol. 112, No. 483, pp. 437-458.
- Henriksen, Lars Skov & David Rosdahl (2008). „Hvad forklarer forskellige typer af frivilligt engagement?“, pp. 39-63 i Bjarne Ibsen, Thomas P. Boje og Torben Fridberg (red.), *Det frivillige Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hofferth, Sandra L. & John Iceland (1998). „Social capital in rural and urban communities“, *Rural Sociology*, Vol. 63, No. 4, pp. 574-598.
- Ibsen, Bjarne, Thomas P. Boje og Torben Fridberg (red.) (2008). *Det frivillige Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Ibsen, Bjarne, Thomas P. Boje og Morten Fredriksen (2008). „Den frivillige sektors velfærdspotentiale“, pp. 125-160 i Bjarne Ibsen, Thomas P. Boje og Torben Fridberg (red.), *Det frivillige Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Koch-Nielsen, Inger & Jacob Dalsgaard Clausen (2002). „Værdierne i det frivillige arbejde“, pp. 232-259 i Peter Gundelach (red.), *Danskernes værdier 1981-1999*, København: Hans Reitzels forlag.
- Onyx, Jenny & Bullen, Paul (2000). „Measuring social capital in five communities“, *Journal of Applied Behavioral Science*, Vol. 36, No. 1, pp. 23-42.
- Oliver, Eric (2000). „City Size and Civic Involvement in Metropolitan America“, *American Political Science Review*, Vol. 94, No. 2, pp. 361-373.
- Oliver, J. Eric (2001). *Democracy in suburbia*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone – The Collapse and revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, New York.
- Sampson, Robert J. (1988). „Local friendship ties and community attachment in mass society: A multilevel systemic model“, *American Sociological Review*, Vol. 53, No. 5, pp. 766-779.
- Simmel, Georg [1903] (1971). „The Metropolis and Mental Life“, pp. 324-339 i Donald Nathan Levine (ed.), *Georg Simmel*. Chicago: University of Chicago Press.
- Simmel, Georg [1908] (1950). „Types of Relationships by Degrees of Reciprocal Knowledge of the Participants“, pp. 317-329 i Kurt Wolff (red.), *The Sociology of Georg Simmel*, New York: Free Press.
- Svendsen, Gunnar Lind Haase (2001). „Historien anskuet som et kapitalmarked. Selvorganiseringen i de danske landdistrikter 1800-1900“, *Fortid og Nutid*, marts 2001, pp. 23-51.

- Thøgersen, Malene & Bjarne Ibsen (2008). „Kommunale forskelle på den frivillige sektor“, pp. 93-123 i Ibsen, Bjarne, Thomas P. Boje og Torben Fridberg (red.) (2008). *Det frivillige Danmark*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Tocqueville, Alexis de ([1835] 1969). *Democracy in America*. Garden City: Doubleday.
- Torpe, Lars (2003). „Democracy and Associations in Denmark: Changing Relationships between Individuals and Associations? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*“, Vol. 32, no. 3, pp. 329-343.
- Torpe, Lars (2003). „Social Capital in Denmark: A Deviant Case?“, *Scandinavian Political Studies*, 26, nr. 1, pp. 27-48.
- Torpe, Lars (forth. 2010). „Befolkningens deltagelse i foreningslivet i et 30-årigt perspektiv“ i Peter Gundelach (red.), *Små og store forandringer. Danskernes værdier siden 1981*. København: Hans Reitzels forlag.
- Tönnies, Ferdinand ([1887] 1957). *Community and Society*. New York: Translation: Loomis, C.P. Harper Torchbook.
- Wirth, Louis (1938). „Urbanism as a way of life“, *American Journal of Sociology*, Vol. 44, pp. 1-24.
- Ziersch, Anna M., Fran Baum, I. Gusti Ngurah Darmawan, Anne M. Kavanagh, Rebecca J. Bentley (2009). „Social capital and health in rural and urban communities in South Australia“, *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, Vol. 33, No. 1, pp. 7-16.

Noter

- 1 Dette måles ved, hvor mange aftener om ugen man bruger på „organizational participation (e.g. committee meetings, clubs etc.)“ inden for en radius af 15 minutters gåafstand fra hjemmet (Sampson, 1988, s. 770).
- 2 Netværksaktiviteter udgøres af to spørgsmål: „In the past 12 months how often have you joined in the activities of a community group?“, „On average, excluding the people you live with, how often do you socialise with other people (such as friends, neighbours, family or work colleagues?“ (Ziersch et al., 2009, s. 9). Lokalsamfundsaktiviteter er baseret på følgende 7 spørgsmål: „Helps local group as volunteer“, „On local management committee?“, „Taken part in community project?“, „Helped organize new local service?“, „Joined local emergency action?“, „Active member of local association?“, „Attended community event?“ (Onyx & Bullen, 2000, s. 30).
- 3 Eric Oliver undersøger følgende lokale deltagelsestyper: „Contact Local Officials“, „Attend Organizational Meetings“, „Attend Community Board Meetings“ og „Vote in Local Elections“, efter bystørrelser på < 5000; 5000-50.000; 50.000-250.000; 250.000-1 mill; > 1 mill. (Oliver, 2000).
- 4 Svendsen & Sørensen (2006) ser på antallet af foreninger i de danske kommuner. Udkantskommuner (N=30, 2004) viser sig at have en højere foreningstæthed end andre kommuner, når man ser bort fra storby kommunerne i København, Frederiksberg, Odense og Århus. Den højere foreningstæthed i storby kommunerne skyldes en højere forekomst af store landsdækkende foreninger.
- 5 Spørgsmålet i værdundersøgelsen lyder således: „Hvor mange indbyggere er der i den by/det sted, hvor De bor nu?“. Der er 7 svarkategorier: Under 2000, 2001-5000, 5001-10.000, 10.001-20.000, 20.001-50.000, 50.001-100.000, flere end 100.000.
- 6 „Sport og fritidsaktiviteter“, „Uddannelse, kunst, musik og kulturelle aktiviteter“, og „Politiske partier eller partipolitiske grupper“. Se bilags tabel 1

Appendiks

Tabel 1. Anvendte variable til måling af foreningsengagement.

	Grundlag. Spørgsmål i den danske værdiundersøgelse	Måling (dikotom kodning)
Tilhørsforhold til foreninger og grupper	Baseret på 14 spørgsmål om, hvorvidt man tilhører (ja, nej) følgende fjorten foreninger, grupper og lignende: 1) „Socialt arbejde for ældre, handicappede og fattige“, 2) „Uddannelse, kunst, musik og kulturelle aktiviteter“, 3) „Fagforeninger“, 4) „Politiske partier eller partipolitiske grupper“, 5) „Beboergrupper om emner som fattigdom, beskæftigelse, boliger, racisme“, 6) „Udviklingen i den tredje verden eller menneskerettighederne“, 7) „Naturbeskyttelse, miljø, økologi, og dyrebeskyttelse“, 8) „Faglige foreninger“, 9) „Ungdomsarbejde (fx spejdere, ungdomsklubber o. lign.)“, 10) „Sport og fritidsaktiviteter“, 11) „Kvindegrupper“, 12) „Fredsbevægelser“, 13) „Frivillige foreninger for sundhed“ og 14) „Andre grupper“. ¹	1=Tilhører 2 eller flere af de 14 foreningstyper. 0=Tilhører 0-1 af de 14 foreningstyper.
Frivilligt arbejde i foreninger	Baseret på 14 spørgsmål om, hvorvidt man har udført ubetalt, frivilligt arbejde i de fjorten ovennævnte foreninger, grupper og lign.	1=Har udført frivilligt arbejde i 1 eller flere af de 14 foreningstyper. 0=Har ikke udført frivilligt arbejde i nogen af de 14 foreningstyper.

¹ Der blev kun spurgt til „Religiøse eller kirkelige organisationer (inkl. Folkekirken)“ i 2008. Denne foreningstype er derfor udeladt.